

Дячинська О.М.

аспірантка

Вінницький національний аграрний університет

Diachynska Olena

Postgraduate Student

Vinnitsia National Agrarian University

АГРАРНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

AGRICULTURAL LAND USE: FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT

У статті акцентується увага на становленні та розвитку дефініції аграрне землекористування. Узагальнення теоретичних положень дозволило окреслити особливості аграрного землекористування, в основу яких покладено сучасні виклики, та запропонувати авторське бачення. Систематизація відносин аграрного землекористування досліджується з використанням провідних принципів наукового пізнання на основі науково-методологічних підходів: діагностико-позиційного, нормативного, синергетичного, інформаційного. За результатами дослідження доведено необхідність визначення факторів впливу на аграрне землекористування, які постійно змінюючи динамічні процеси сталого розвитку аграрного сектору, базуються на просторовому об'єднанні часових змін в землекористуванні, та ґрунтуються на еколого-безпечному виробництві аграрної продукції.

Ключові слова: землекористування, аграрне землекористування, просторово-часовий розвиток, природний потенціал, фактори впливу, сталий розвиток.

Earth is a limited natural resource that is not restored and is an integral basis for people's living space, Tvarin and Restations, as well as for all functions, such as accommodation, work, recreation, release, and climate. The article focuses on the formation and development of the definition of agrar land use. The essence of land use in the process of rural gates, systematic analysis of territorial (spatial), legal, economic, environmental, historical approaches, outlined vectors of formation of factors of influence on agrarian land use, taking into account European principles. Conceptual approaches to the formation of the concept of land use and agrarian land use are characterized. The generalization of theoretical provisions allowed to outline the peculiarities of agrar land use, which is based on modern challenges and to offer the author's vision of determining agrarian land use. The study is based on the fundamental theoretical concepts of domestic economic science on land use and land relations, as well as normative legal acts of Ukraine, directives of the European Union. General scientific methods and techniques, such as logical and qualitative analysis and synthesis, were used to substantiate theoretical approaches to formulating the concept of land use; System-structural analysis in the study of the conceptual and categorical apparatus agricultural land use. The systematization of relations of agrarian land use is investigated using the leading principles of scientific knowledge on the basis of scientific and methodological approaches: diagnostic-positions, normative, synergistic, software. In the process of synthesis of factors of influence on agrarian land use, methods of systems theory of systems were used, taking into account the properties of constituent elements, the nature of their interconnection and interaction. According to the results of the study, the need to determine the factors of influence on agrarian land use, which constantly changing the dynamic processes of the permanent sector, based on the spatial combination of temporal changes in land use, and is based.

Keywords: land use, agricultural land use, spatial-temporal development, natural potential, influencing factors, sustainable development.

Постановка проблеми. Вивчення теоретичних аспектів системи відносин землекористування, а також розгляд проблем аграрного землекористування визначають розуміння того, що земля – це не просто ресурс, а головне національне багатство країни. Особливість сучасного стану відносин землекористування характеризується тісним взаємозв'язком між господарюючими суб'єктами, «зеленим переходом» та цифровізацією, необхідністю дотримання вимог Зеленої угоди ЄС,

кліматичними змінами, військовою агресією РФ, які вносять свої корективи в концептуальні положення землекористування. У форматі зазначених процесів виникає необхідність вироблення дієвого механізму для забезпечення екологоорієнтованого землекористування, що враховує рівень інтенсивності аграрного землекористування. У зв'язку з цим, набувають актуальності питання, пов'язані з дослідженням аграрного землекористування в контексті високоефек-

тивного використання природного потенціалу – земельних ресурсів та узагальнення факторів, які впливають на їх формування та суспільне використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній економічній літературі достатньо уваги приділено вивченню питань щодо землекористування, консолідації земель сільськогосподарського призначення, екологоорієнтованого, раціонального використання земель. Такі науковці як Третяк А.М. [1], Калетнік Г.М. [9], Гончарук І.В. [9], Кучер О.О. [22], Другак В.М. [15], Паньків З.М. [17], Токарчук Д.М., Новаковська І.О. [26] досліджували процес становлення і розвиток землекористування. Дребот О.І. та Тарнавський В.А. у своїх наукових працях аналізують сучасний стан та основні тенденції розвитку сільськогосподарського землекористування в Україні. Динаміку розвитку та європейські орієнтири, його проблеми, можливі шляхи їх розв'язання висвітили Купінець Л.Є. [30], Мірошніченко В.В. [29] та Тьорло В.О. Проте слід зазначити, що тема аграрного землекористування потребує дослідження в руслі взаємозв'язку екологоорієнтованого та просторового розвитку, й кореляції зі Спільною аграрною політикою ЄС.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті полягає в дослідженні дефініції землекористування та аграрного землекористування, системному підході до виділення факторів, які впливають на сталий розвиток аграрного землекористування у ракурсі просторово-часових динамічних процесів використання земельних ресурсів за європейськими принципами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, земля відіграє ключову роль у житті людства. Вона є не тільки основою для сільськогосподарських та лісових господарств, але й забезпечує простір для життя, є джерелом природних ресурсів та основою для формування державності та національної ідентичності. Це підкреслює важливість збереження та раціонального використання земельних ресурсів для підтримки сталого розвитку та добробуту майбутніх поколінь. Тому землекористування характеризується залученням, як у прямих так і в опосередкованих формах усіх членів суспільства, що ставлять в основу задоволення різноманітних потреб суспільства, та в свою чергу взаємодоповнюють, взаємообумовлюють, взаємопов'язують інтереси суспільства.

Досліджуючи наукову літературу щодо різних підходів з приводу землекористування, зауважимо, що розглядають територіальні (просторові), правові, економічні, екологічні, історичні підходи.

Територіальне землекористування визначається як використання однієї або декількох земельних ділянок, які виділені на певній території та систематично використовуються або можуть бути використані для різних господарських цілей. Зважаючи на обмежену кількість публікацій в сучасній науковій літературі, в яких висвітлюють пріоритети, які б розкривали аспекти щодо обґрунтування можливостей просторового землекористування в сучасних умовах сьогодення, ця проблема набуває особливого значення. Аналізуючи наукові позиції з питань просторового землекористування, слід звернути увагу на дослідження науковців Білоцерківської наукової школи, які акцентують увагу на застосуванні в межах окреслених територій, часі і просторі, визначених методів використання земель [1].

Крім цього, Курильців Р.М. наголошує на інтегрованому землекористуванні з урахуванням системи ієрархії [2]. Дорош О.С. пропонує територіальне планування землекористування в основі якого лежить кластерний підхід та зонування території [3]. Пендзей Л.П. радить враховувати стратегічні плани соціально-економічного розвитку територіальних громад [4]. Необхідно звернути увагу на думку Пашкова І.А., який висуває пропозиції щодо врахування еколого-економічних та соціальних тенденцій в ієрархічному управлінні [5]. Дослідники наукової школи Чорноморського національного університету імені Петра Могили пропонують врахувати досвід країн ЄС з питань консолідації земельних ділянок [6].

Правові підходи дають змогу визначити особливості розподілу земель за видами користування, формами власності, категоріями землевласників і землекористувачів, а також виявити обмеження, які впливають на землекористування. Земельний кодекс та Закон України «Про охорону земель» визначають землекористування як реалізацію господарського, екологічного, земельного та іншого законодавства. З точки зору Будяченко О.М. землекористування – це суб'єктивне право конкретної особи, яке набувається у встановленому порядку та гарантується державою [7].

Слід звернути особливу увагу на існування наступної наукової позиції науковців Київського національного університету імені Т. Шевченка, зокрема Коваленко Т.О. та Юрченко Е.С., які визначають сільськогосподарське землекористування як систему правових норм щодо регулювання права на користування сільськогосподарськими землями з метою отримання і реалізації товарної сільськогосподарської продукції [8]. Вивчення законотворчої діяльності академіка Калетнік Г.М. у галузі відносин землекористування, констатують, що головним стержнем у земельних відносинах є науково обґрунтовані умови землекористування [9]. Професор Долинська М.С. наголошує на тому, що ефективність управління сільським господарством значною мірою залежить від розширення сільськогосподарського землекористування, яке може бути ефективно реалізоване лише після завершення війни в Україні [10].

В еколого-економічному контексті землекористування розглядають як збалансоване ефективне використання землі, як засобу виробництва, зі збереженням навколишнього середовища. Еколого-економічні підходи представлені у табл. 1.

Виокремлення *історичних етапів* і періодів ґрунтується на вивченні й аналізі різноманітних архівних, статистичних, наукових й літературних джерел, які надають інформацію про особливості використання земельного фонду в різні періоди становлення національних спільнот. Поливач К.А. розглядає землекористування як історико-культурний каркас території, яка взаємопов'язана та взаємообумовлена з природними складовими щодо збереження культурної спадщини [19]. Донець О.В. трактує історико-культурний підхід до землекористування, як природні комплекси зі статусом пам'ятки, що використовується для наукової, дослідницької роботи з метою отримання певних знань [20].

З метою уточнення сутності категорії «землекористування» вважаємо за необхідне висвітлити різні варіації трактування вітчизняними науковцями та нормативно-правовими актами (табл. 2).

Еколого-економічні підходи до становлення та розвитку землекористування

Наукові школи	Напрямок дослідження
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» [11]	економічний підхід щодо землекористування базується на оцінці ефективності, результативності та раціональності використання сільськогосподарських угідь
Данкевич В.Є. [12]	«в умовах екстенсивних методів господарської діяльності під досягненням максимального ефекту в здійсненні мети землекористування мається на увазі лише економічний ефект, що є неправомірним, адже у землекористувачів виникають і інші цілі, наприклад, оздоровчі, рекреаційні та естетичні, які не взяті до уваги»
Малєєв В.О., Безпальченко В.М. [13]	трактують землекористування як збалансований розвиток екосистем в умовах трансформаційних зрушень
Дудяк Н.В. [14]	наголошує на доцільності сталого землекористування щодо земель сільськогосподарського призначення для збалансування ринкового попиту і пропозиції на сільськогосподарську продукцію, для забезпечення продовольчої безпеки країни так і експортного ланцюга поставок продовольства
Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування	у здійсненні аналізу використання землі та упередженні негативних наслідків неефективного використання якісних земель, сприянні їх охороні та збереженню
Другак В.М. [15]	пропонує економіку землекористування виділити в окремий блок, який буде враховувати еколого-технологічні та соціально-економічні інтереси
Паньків З.П. [17]	зосереджується на проблемах екологічної чистоти навколишнього природного середовища, збереженні його відтворювального, відновлювального та асимілятивного потенціалів, оскільки катастрофічно зростають обсяги забруднень, масштаби виснаження і деградації окремих ресурсів довкілля, землекористування з позицій інтенсивної експлуатації земельних угідь
Боднарук І.І. [16]	економічно-екологічна ефективність використання сільськогосподарських земель в Україні
ДУ ІРЕЕД НАН України [30]	концентрують свої дослідження у напрямку екологоорієнтованого реформування земельних відносин
Наукова школа Калетніка Г.М. ВНАУ [9]	застосування принципів циркулярної економіки у сільськогосподарському землекористуванні
Науковці НУБІП України	фокусують свої дослідження на раціональному використанні та охороні земель

Джерело: сформовано автором з використанням [9; 11–17; 30]

Незважаючи на високий рівень та міждисциплінарний характер існуючих розробок, а також значну кількість наукових робіт, присвячених проблемам аграрного землекористування, специфіці аграрних відносин у військовий час, необхідність комплексного дослідження поняття землекористування очевидна. Отже, як бачимо, в українській економічній науці не існує єдиного загально визнаного поняття «землекористування». Це поняття дійсно може мати різні тлумачення, які залежать від контексту його використання у просторі і часі та змін, що відбуваються у сфері землекористування. Розуміння цього терміна може варіюватися в залежності від теоретичних положень, і тому важливо аналізувати його з різних точок зору, щоб досягти більш глибокого розуміння. Оскільки у науковому доробку окреслені певні аспекти підходів які аналізуються, авторське бачення поняття землекористування наступне: «землекористування – це порядок, умови та форми використання землі, яка належить власникам чи користувачам, об'єднуючи всі природно-екологічні чинники й умови та фактори виробництва, що взаємопов'язані у просторі та часі».

Водночас розуміємо, що на даному етапі в Україні формується нове економічне середовище, в якому землекористування є центральною ланкою усіх євроінтеграційних процесів та основою сталого розвитку

аграрного сектору. З економічного погляду землекористування – інфраструктурна категорія, яка пов'язана із створенням умов, необхідних для здійснення виробничих, комерційних, екологічних, соціальних та інших видів діяльності. Проте сільське господарство, використовуючи інноваційні технології та організацію виробництва, призводить до деградації природного середовища і виникнення соціальних, екологічних та економічних проблем. Вирішення цих проблем визначатиме перспективи сталого розвитку усієї економіки нашої країни [29].

Слід звернути увагу, що поняття сільськогосподарського землекористування деякими науковцями ототожнюється з аграрним землекористуванням і традиційно інтерпретується в науковій літературі як використання природо-ресурсного земельного потенціалу. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що для ефективного розвитку агропромислового комплексу України актуальними є динамічні зміни умов та факторів, що впливають на функціонування аграрного виробництва, зокрема від напряму і темпів трансформації земельних відносин та впливу державних інституцій, що визначають перспективи розвитку агросектору, на різних рівнях, у тому числі у сфері використання земель сільськогосподарського призначення. І тому, існує необхідність поглиблення наукових досліджень

Таблиця 2

Трактування сутності категорії «землекористування» вітчизняними науковцями

Автори, нормативно-правові акти	Визначення терміну
Словник української мови: в 11 томах (Історія УРСР, I, 1953, 129)	Землекористування – порядок, умови і форми користування землею, яка належить державі, колективам або окремим особам. В результаті розширення феодального господарства, площа селянського землекористування зменшувалася
Економічна енциклопедія [21]	Землекористування – система господарського та іншого використання землі, що склалась у країні під дією об'єктивних чинників або запроваджена державою. Мета землекористування – отримання найвищої користі, найвищого ефекту від землі за дотримання вимог її збереження й поліпшення
Третяк А.М. [1]	Землекористування – це процес використання людиною (суспільством) інтегрального потенціалу території, який включає всі ресурси на відповідній ділянці геопростору, є складовою частиною суспільно-територіального комплексу регіонального рівня і веде до ускладнення його структури, що знаходить своє проявлення у процесі регулювання земельних відносин
Кучер О.О. [22]	Землекористування – це довготерміновий процес використання землі людиною для одержання продукції або вигод, а також структура людських взаємовідносин щодо власності на землю, що визначається сукупністю культурних, історичних, інституціональних та інших чинників щодо використання
Корчинська О.А. [23]	Землекористування – це процес, який повинен спиратися на природні закони землеробства, зокрема, закон повернення речовин у ґрунт (повернення вивезених з врожаю поживних речовин), закон мінімуму (урожай залежить від мінімальної кількості поживного елементу), закон максимуму (неврожай пов'язаний з надлишком поживного елементу), закон оптимуму (оптимальна дія факторів на відтворення родючості ґрунту)
Другак В.М. [24]	Землекористування – це: 1) користування землею в установленому порядку; 2) частина єдиного земельного фонду, що надана державою або набута у власність чи оренду окремим користувачем для господарської або іншої мети, обмежена на місцевості; 3) об'єкт права, об'єкт економічних, екологічних, містобудівних, сільськогосподарських та інших земельних відносин, на який землекористувачу виданий документ, що посвідчує право на землю з визначеними межами, площею, складом угідь
Будзак О.С. [25]	Землекористування – це просторове використання землі в балансокруговому процесі взаємовідносин земля – користувач, у якому користувач через залучення, відтворення та охорону впливає на землю, а земля також через процес віддачі (продукти харчування і не тільки) впливає на поведінку користувача
Новаковська І.О. [26]	Землекористування – це сукупність заходів, що здійснюються суспільством у процесі вивчення, розподілу, використання і охорони земель, як основного національного багатства, з метою розміщення продуктивних сил, розвитку народного господарства, забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини
Ландіна Л. [27]	Землекористування в складі земельних відносин – це процес задоволення різноманітних інтересів суб'єкта (суб'єктів) землекористування за допомогою вилучених із земельних ресурсів корисних властивостей і похідної від них продукції
Добряк Д.С. [28]	Під користуванням землею розуміє форму, порядок і умови, за яких відбувається використання землі а також усі види діяльності, що здійснюються на землі
Авторське бачення	Землекористування – це порядок, умови та форми використання землі, яка належить власникам чи користувачам, об'єднуючи всі природно-екологічні чинники й умови та фактори виробництва, що взаємопов'язані у просторі та часі

Джерело: сформовано автором з використанням [1;21–28]

із викладених вище питань. Частина науковців розглядає аграрне землекористування як комплекс заходів використання земельних ресурсів з метою отримання прибутку. Мірошниченко В.В. робить акцент на динамічній зміні факторів, які впливають на аграрне виробництво [29].

Слід звернути особливу увагу на дослідження професора Купінець Л.Є., яка зазначає: «Аграрне землекористування – це процес використання земельних ресурсів і привласнення одержаної аграрної продукції, зумовлений структурою земельних відносин, яка склалася» [30]. Отже, усі явища та процеси становлення

аграрного виробництва знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності. Без глибокого вивчення умов та факторів впливу на аграрне землекористування не можливо визначити ефективність аграрного виробництва. Досить значна різноплановість факторів впливу на становлення аграрного землекористування та їх взаємозв'язок, в основі якого лежить сталий розвиток аграрного виробництва, подані на рис. 1.

З огляду на викладене, автором запропоновано наступне трактування «аграрного землекористування». Аграрне землекористування – просторово-часові динамічні процеси використання земельних ресурсів для

Рис. 1. Структурно-функціональна схема визначення факторів впливу на становлення аграрного землекористування

Джерело: розроблено автором

вироблення суспільно необхідної кількості якісної (еколого-безпечної) аграрної продукції. Таким чином, основна особливість аграрного землекористування полягає в тому, що постійно змінюючи динамічні процеси сталого розвитку аграрного сектору, воно базується на просторовому об'єднанні часових змін в землекористуванні, що ґрунтуються на еколого-безпечному виробництві аграрної продукції.

Отже, аналізуючи фактори впливу на становлення аграрного землекористування, які об'єднані в групи, можна з'ясувати його стан, враховуючи фактори впливу, що характерні для конкретної території. Це дає змогу виявити найбільш характерні відмінності, риси, тенденції розвитку, відстежити рівень інтенсивності аграрного землекористування, щодо ефективності ведення господарської діяльності.

Висновки. Аналіз концептуального підґрунтя та теоретичних положень з питань аграрного землекористування довів взаємозв'язок та взаємообумовленість усіх структурних елементів системи землекористування. Також, підсумовуючи результати дослідження, узагальнення факторів впливу на становлення аграрного землекористування, можна визначити раціональні механізми еколого-економічної ефективності аграрного землекористування, для протистояння як

внутрішнім так і зовнішнім небезпечним явищам на шляху формування суспільних та приватних економічних інтересів у процесах землекористування.

Визначення особливостей становлення аграрного землекористування у просторово-часовому вимірі при виробництві сільськогосподарської еколого-безпечної продукції є полем подальших досліджень для забезпечення ефективного рівня еколого-економічного аграрного землекористування.

Список використаних джерел:

1. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Третяк Н.А. Територіально-просторове планування землекористування: навч. посібник / за ред. А.М. Третяка. Біла Церква : Білоцерківдрук, 2022. 168 с.
2. Курильців Р.М. Просторове планування землекористування як основа інтегрованого управління сільськими територіями. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2016. № 4. С. 105–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2016_4_15 (дата звернення: 05.03.2025).
3. Дорош О.С. Ландшафтно-кластерний підхід до територіального планування розвитку землекористування. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1909> (дата звернення: 05.03.2025).
4. Пендзей Л.П. Планування землекористування сільських територій в умовах обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06, Львів. нац. аграрний ун-т. Львів, 2021. 20 с.
5. Пашків І.А. Земля як чинник соціального розвитку. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Випуск 37. С. 33–42. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/VISNIK_37_3.pdf (дата звернення: 05.03.2025).
6. Лазарева О.В., Мась А.Ю., Борисевич К.Ю. Особливості планування землекористування в системі управління земельними ресурсами країн Європи та можливості їх застосування в Україні. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. №6. 2022. С. 24–32. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1191/1123> (дата звернення: 05.03.2025).
7. Будяченко О.М. Земельне право в схемах : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2017. 78 с.
8. Юрченко Е.С. Право сільськогосподарського землекористування в Україні: теоретичні та практичні аспекти: монографія / Е. С. Юрченко. За ред. д-ра юрид. наук Т.О. Коваленко. Київ : Алерта, 2019. 234 с.
9. Kaletnik G., Honcharuk I., Yemchuk T. & Okhota Y. The World Experience in the Regulation of the Land Circulation. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9. № 2. P. 557–568. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n2p557>
10. Долинська М.С. Еволюція правового регулювання землекористування фермерськими господарствами України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 149–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/35>
11. Сакаль О. Еколого-економічна ефективність землекористування в умовах поглиблення інституціональних трансформацій. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. С. 58–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/erod_2018_1-2_13 (дата звернення: 06.03.2025).
12. Данкевич В.Є. Теоретико-методологічні основи раціонального використання земельних ресурсів. *International journal of innovative technologies in economy*. 2017. № 1 (7). С. 24–30. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/8214/1/IJITE_1_7_2017_24-30.pdf (дата звернення: 06.03.2025).
13. Малєєв В.О., Безпальченко В.М. Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів – базової складової природно-ресурсного потенціалу Херсонської області. *Вісник ХНТУ*. 2014. № 4(51). С. 217–222.
14. Дудяк Н.В. Стале землекористування як складова розвитку аграрного сектору національної економіки *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 2. С. 281–285. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-280-2-50>
15. Другак В.М. Екологія землекористування в системі суспільних земельних інтересів України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23. С. 72–79.
16. Боднарук І.Л. Еколого-економічний механізм раціонального використання, відтворення та охорони земельних ресурсів. *Економіка і суспільство*. Випуск 87. № 14. 2018. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/10.pdf (дата звернення: 06.03.2025).
17. Паньків З.П. Земельні ресурси: Навчальний посібник. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2008. 272 с. URL: https://geonkigi.com/book_view.php?id=1091 (дата звернення: 06.03.2025).
18. Земельний кодекс України. Редакція від 26.01.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 08.03.2025).
19. Поливач К.А. Історико-культурний каркас України: методичні підходи до його виявлення та дослідження. *Український географічний журнал*. 2019. № 2 (106). С. 32–40. URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2019-2_32-40.pdf (дата звернення: 08.03.2025).
20. Донець О.В. Правовий режим земель історико-культурного призначення національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого спеціальність 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природо-ресурсне право. Харків. 2010. <http://mydisser.com/ru/search.html?srchwhat=> (дата звернення: 09.03.2025).
21. Економічна енциклопедія: у трьох томах / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/70486> (дата звернення: 10.03.2025).
22. Кучер О.О. Теоретико-методологічні підходи до розробки індикаторів сталого землекористування в Україні. *Вісник НАУ*. 2006. Вип. 104. С. 112–116.
23. Корчинська О.А. Родючість ґрунтів: соціально-економічна та екологічна сутність: монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2008. 238 с.
24. Другак В.М. Економіка сільськогосподарського землекористування: теорія, методологія та практика: дис. дра. екон. наук : 08.00.06. Нац. унт. біоресурсів і природокористування України. Київ. 2011. 461 с.

25. Будзяк О.С. Екологобезпечне використання земель: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Київ : Аграр Медіа Груп. 2011. 326 с.
26. Новаковська І.О. Економіка землекористування: навч. посіб. Київ : Аграр. наука, 2018. 400 с.
27. Ландіна Л. Забезпечення екологічної безпеки у сфері землекористування засобами кримінальної юстиції в сучасних умовах. *Український селянин*. 2023. Вип. 29. С. 22–28. DOI: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2023-29-Landina>
28. Добряк Д.С., Бабміндра Д.І. Еколого-економічні засади реформування землекористування вринкових умовах. Київ : Урожай, 2006. 336 с.
29. Мірошниченко В.В., Тьорло В.О. Вплив аграрного землекористування на перспективи сталого розвитку України в ХХІ столітті. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2021. Вип. 16. С. 168–172.
30. Купінець Л.С., Жавнерчик О.В. Екологічна безпека аграрного землекористування: теорія і механізм забезпечення: монографія. НАН України, Ін-т пробл. Ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса : ПІРЕЕД НАНУ, 2016. 316 с.

References:

1. Tretiak A. M., Tretiak V. M., Priadka T. M., & Tretiak N. A. (2022) *Terytorialno-prostorove planuvannia zemlekorystuvannia: navch. posibnyk / za red. A.M. Tretiaka*. [Territorial and spatial planning of land use: tutorial / edited by A.M. Tretiak.]. Bila Tserkva: Bilotserkivdruk. 168 p. (in Ukrainian)
2. Kuryltsiv R. M. (2016) *Prostorove planuvannia zemlekorystuvannia yak osnova integrovanoho upravlinnia silskymy terytoriiamy* [Spatial land use planning as the basis for integrated rural management]. *Ekonomicnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu – Economic Bulletin of the National Mining University*, no. 4. pp. 105–112. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2016_4_15 (accessed March 5, 2025).
3. Dorosh O. S. (2013) *Landschaftno-klasternyi pidkhid do terytorialnoho planuvannia rozvytku zemlekorystuvannia* [Landscape-cluster approach to territorial planning of land use development]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, no. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1909> (accessed March 5, 2025).
4. Pendzei L. P. (2021) *Planuvannia zemlekorystuvannia silskykh terytorii v umovakh obihu zemelnykh dilianok silskohospodarskoho pryznachennia* [Land use planning of rural areas in the conditions of turnover of agricultural land plots]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.06, Lviv. nats. ahrarnyi un-t. Lviv, 20 p. (in Ukrainian)
5. Pashkiv I. A. (2009) *Zemlia yak chynnyk sotsialnoho rozvytku* [Land as a factor of social development]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA – Humanitarian Bulletin of the ZDIA*. Vypusk 37. pp. 33–42. Available at: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/VISNIK_37_3.pdf (accessed March 5, 2025).
6. Lazariyeva O. V., Mas A. Iu., Borysevych K. Iu. (2022) *Osoblyvosti planuvannia zemlekorystuvannia v systemi upravlinnia zemelnymy resursamy krain Yevropy ta moshlyvosti yikh zastosuvannia v Ukraini* [Features of land use planning in the land resources management system of European countries and the possibilities of their application in Ukraine]. *Industriia turizmu i hostynnosti v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi – Tourism and hospitality industry in Central and Eastern Europe*, no. 6. pp. 24–32. Available at: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1191/1123> (accessed March 5, 2025).
7. Budiachenko O. M. (2017) *Zemelne pravo v skhemakh : navchalnyi posibnyk* [Land law in diagrams: tutorial]. Odesa: ODUVS, 78 p. (in Ukrainian)
8. Yurchenko E. S. (2019) *Pravo silskohospodarskoho zemlekorystuvannia v Ukraini: teoretychni ta praktychni aspekty: monohrafiia* [Agricultural land use law in Ukraine: theoretical and practical aspects: monograph] / za red. d-ra yuryd. nauk T.O. Kovalenko. Kyiv: Alerta, 234 p. (in Ukrainian)
9. Kaletnik G., Honcharuk I., Yemchuk T. & Okhota Y. (2020) The World Experience in the Regulation of the Land Circulation. *European Journal of Sustainable Development*, vol. 9, no. 2, pp. 557–568. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n2p557>
10. Dolynska M. S. (2023) *Evoliutsiia pravovoho rehuliuвання zemlekorystuvannia fermerskymy hospodarstvamy Ukrainy* [Evolution of legal regulation of land use by Ukrainian farms]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, no. 4, pp. 149–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/35>
11. Sakal O. (2018) *Ekoloho-ekonomichna efektyvnist zemlekorystuvannia v umovakh pohlyblennia instytutsionalnykh transformatsii* [Environmental and economic efficiency of land use in the context of deepening institutional transformations]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyy rozvytok – Environmental economics and sustainable development*. № 1–2, pp. 58–61. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod_2018_1-2_13 (accessed March 6, 2025).
12. Dankevych V. Ie. (2017) *Teoretyko-metodolohichni osnovy ratsionalnoho vykorystannia zemelnykh resursiv* [Theoretical and methodological foundations of rational use of land resources]. *International journal of innovative technologies in economy – International journal of innovative technologies in economy*, no. 1 (7), pp. 24–30. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/8214/1/IJITE_1_7_2017_24-30.pdf (accessed March 06, 2025)
13. Malieiev V.O., Bezpalchenko V.M. (2014) *Ekoloho-ekonomichni problemy vykorystannia zemelnykh resursiv – bazovoi skladovoi pryrodno-resursnoho potentsialu Khersonskoi oblasti* [Ecological and economic problems of land resource use – the basic component of the natural resource potential of the Kherson region]. *Visnyk KhNTU – Bulletin of KhNTU*, no. 4 (51), pp. 217–222.
14. Dudyak N.V. (2020) Sustainable land use as a component of the development of the agricultural sector of the national economy [Sustainable land use as a component of the development of the agricultural sector of the national economy]. *Bulletin of Khmelnytsky National University – Bulletin of Khmelnytsky National University*, no. 2, pp. 281–285. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-280-2-50>
15. Druhak V. M. (2013) *Ekolohiia zemlekorystuvannia v systemi suspilnykh zemelnykh interesiv Ukrainy* [Ecology of land use in the system of public land interests of Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of the NLTU of Ukraine*, vol. 23, pp. 72–79.
16. Bodnaruk I. L. (2018) *Ekoloho-ekonomichniy mekhanizm ratsionalnoho vykorystannia, vidtvorennia ta okhorony zemelnykh resursiv* [Ecological and economic mechanism of rational use, reproduction and protection of land resources]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, vol. 87, no. 14. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/10.pdf (accessed March 6, 2025).

17. Pankiv Z. P. (2008) *Zemelni resursy: Navchalnyi posibnyk* [Land resources: Textbook]. Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka. 272 p. Available at: https://geoknigi.com/book_view.php?id=1091 (accessed March 6, 2025).
18. *Zemelnyi kodeks Ukrainy* [Land Code of Ukraine]. Redaktsiia vid 26.01.2024. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (accessed March 08, 2025)
19. Polyvach K. A. (2019) *Istoryko-kulturnyi karkas Ukrainy: metodychni pidkhody do yoho vyavlennia ta doslidzhennia* [Historical and cultural framework of Ukraine: methodological approaches to its identification and research]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal – Ukrainian Geographical Journal*, no. 2 (106), pp. 32–40. Available at: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2019-2_32-40.pdf (accessed March 8, 2025).
20. Donets O. V. (2010) *Pravovyi rezhym zemel istoryko-kulturnoho pryznachennia* [Legal regime of lands of historical and cultural significance]. Dysertatsiia na здобuttia naukovoho stupenia kandydata yurydychnykh nauk. Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Spetsialnist 12.00.06 – zemelne pravo; ahrarne pravo; ekolohichne pravo; pryrodoresursne pravo. Kharkiv. Available at: <https://mydisser.com/en/catalog/view/pravoviy-rezhim-zemel-istoriko-kulturnogo-priznachennya.html> (accessed March 9, 2025).
21. *Ekonomichna entsyklopediia: u trokh tomakh* [Economic Encyclopedia: in three volumes] (2000) / redkol.: S.V. Mochernyi (vidp. red.) ta in. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», T. 1. 864 p. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/70486> (accessed March 10, 2025).
22. Kucher O. O. (2006) *Teoretyko-metodolohichni pidkhody do rozrobky indyikatoriv staloho zemlekorystuvannia v Ukraini* [Theoretical and methodological approaches to the development of indicators of sustainable land use in Ukraine]. *Visnyk NAU – Bulletin of the National Academy of Sciences*. vol. 104. pp. 112–116.
23. Korchynska O. A. (2008) *Rodiuchist gruntiv: sotsialno-ekonomichna ta ekolohichna sutnist: monohrafiia* [Soil fertility: socio-economic and ecological essence: monograph]. Kyiv: NNTs IAE, 238 p.
24. Druhak V. M. (2011) *Ekonomika silskohospodarskoho zemlekorystuvannia: teoriia, metodolohiia ta praktyka* [Economics of agricultural land use: theory, methodology and practice]: dys. dra. ekon. nauk: 08.00.06. Nats. unt. bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv. 461 p. (in Ukrainian)
25. Budziak O. S. (2011) *Ekolohobezpechne vykorystannia zemel: teoretychni ta praktychni aspekty: monohrafiia* [Environmentally friendly land use: theoretical and practical aspects: monograph]. Kyiv: Ahrar Media Hrup, 326 p. (in Ukrainian)
26. Novakovska I. O. (2018) *Ekonomika zemlekorystuvannia: navch. posib.* [Land use economics: tutorial]. Kyiv: Ahrar. nauka, 400 p.
27. Landina L. (2023) *Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky u sferi zemlekorystuvannia zasobamy kryminalnoi yustytssii v suchasnykh umovakh* [Ensuring environmental safety in the field of land use by means of criminal justice in modern conditions]. *Ukrainskyi selianyn – Ukrainian peasant*, vol. 29, pp. 22–28. DOI: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2023-29-Landina>
28. Dobriak D. S., Babmindra D. I. (2006) *Ekoloho-ekonomichni zasady reformuvannia zemlekorystuvannia ya vrynkovykh umovakh* [Ecological and economic principles of land use reform in market conditions]. Kyiv: Urozhai, 336 p. (in Ukrainian)
29. Miroshnychenko V. V., Torlo V. O. (2021) *Vplyv ahrarnoho zemlekorystuvannia na perspektyvy staloho rozvytku Ukrainy v XXI stolitti* [The impact of agricultural land use on the prospects for sustainable development of Ukraine in the 21st century]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ekonomichni nauky – Bulletin of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University. Economic Sciences*, vol. 16, pp. 168–172.
30. Kupinets L. Ie., Zhavnerchyk O. V. (2016) *Ekolohichna bezpeka ahrarnoho zemlekorystuvannia: teoriia i mekhanizm zabezpechennia: monohrafiia* [Ecological safety of agricultural land use: theory and mechanism of ensuring it: monograph]. NAN Ukrainy, In-t probl. Rynku ta ekon.-ekol. doslidzh. Odesa: IPREED NANU, 316 p. (in Ukrainian)